

**СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ
РАЦІОНАЛЬНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ***

Досліджено різні підходи до визначення категорії економічного механізму раціонального землекористування. Запропонована схема економічного механізму раціонального використання сільськогосподарського землекористування, з виділенням адміністративних, економічних та організаційних блоків, в цьому ж визначено особливості даного механізму.

Постановка проблеми. Поряд із впровадженням різних форм власності на землю, розвитком різних форм господарювання, важливим завданням земельної реформи є удосконалення системи відтворення природно-ресурсного потенціалу, підвищення економічної ефективності й екологічної безпеки використання земельних ресурсів. Однією з причин такого становища є відсутність методології економічного регулювання та активного механізму раціонального природокористування.

Для вирішення цього завдання на рівні держави має бути створений відповідний економічний механізм.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання. Українські вчені – економісти пропонують різні економічні механізми раціонального землекористування. Заслужують на увагу праці таких вчених, як П.Т. Саблука, В.М. Русана, О.О. Пилипенка, А.Я. Сохнича, В.А. Борисової, О.В. Олійника, Д.С. Добряка, А.М. Третяка та багатьох інших. Проте в умовах трансформації земельних та фінансово – кредитних відносин багато аспектів цього завдання вимагають поглиблених досліджень з метою забезпечення екологічного збалансованого функціонування АПК та ефективного використання землі. Метою даної публікації є виявлення сутності та особливостей економічного механізму раціонального сільськогосподарського землекористування.

Результати дослідження. В економічній літературі під категорією механізм розуміють систему, пристрій, спосіб, що визначає порядок певного виду діяльності [1, с.355]; сукупність економічних структур, інститутів, форм і методів господарювання, за допомогою яких реалізуються чинні в конкретних умовах економічні закони та здійснюється погодження і коригування суспільних, групових і приватних інтересів [2,3].

Основними компонентами економічного механізму є [4]:

- правові основи здійснення економічної діяльності (права, обов'язки, ліцензії, обмеження, процедури тощо);
- система відносин власності на основні засоби виробництва;

* Виконано під керівництвом доктора економічних наук, професора І.Н.Топіхи

- організаційна структура економіки, тобто система формальних і неформальних організаційних зв'язків, що формує реальні економічні відносини між господарськими суб'єктами; ці зв'язки можуть реалізуватись як по вертикалі, так і по горизонталі;
- система суспільних інститутів (традиції, моральні засади, порядки, релігійні звичаї, духовні цінності тощо);
- економічні інструменти.

Взагалі розрізняють три типи економічних механізмів природокористування [5]:

1. Обмежувачий механізм – «м'який» в екологічному відношенні механізм. Він встановлює загальні обмежувачі рамки для економічного розвитку галузі та спрямований на ліквідацію негативних екологічних наслідків.

2. Стримувачий механізм – за допомогою жорсткої податкової, кредитної, штрафної політики створює перешкоди для розвитку окремих природоексплуатуючих галузей.

3. Стимулюючий механізм – сприяє збільшенню виробництва на базі нових технологій, дозволяє поліпшити охорону і використання природних ресурсів.

Слід зазначити, що існують різні підходи до визначення категорії економічного механізму раціонального сільськогосподарського землекористування.

Так, В.Русан оперує категорією «еколого-економічний механізм раціонального сільськогосподарського землекористування», обґрунтовуючи виділення екологічної складової тим, що земля є «живим організмом», середовищем існування різноманітних мікроорганізмів, таким природним ресурсом, від стану якого залежить екологічна стабільність як регіону, так і держави загалом. Адже від створених людиною сільськогосподарських екосистем залежить стан навколишнього природного середовища. При цьому автор наголошує, що екологічна складова механізму раціонального сільськогосподарського землекористування включає комплекс заходів, спрямованих на охорону земельних ресурсів і підвищення родючості ґрунтів, їх практична реалізація сприятиме веденню виробничої діяльності сільськогосподарськими землекористувачами з урахуванням державних вимог щодо охорони й захисту земель і підвищення родючості ґрунтового покриву.

Таким чином, В.Русан еколого-економічний механізм раціонального сільськогосподарського землекористування визначає, як «сукупність екологічних та економічних заходів щодо регулювання взаємозв'язків між природою і суспільством з приводу використання землі в економічній сфері одночасно як предмет і засіб праці та природний ресурс» [6].

Інша група науковців використовує поняття «економічний механізм екологізації землекористування» [7]. При цьому, однією із складових цього механізму виділяють адміністративні методи впливу на суб'єкти господарювання (перша складова – економічні методи).

На нашу думку, і в першому, і в другому випадку визначення категорії недостатньо обґрунтоване.

Раціональне використання землі – це таке використання, яке відповідає її цільовому призначенню, забезпечує високу ефективність землекористування і її охорону, спрямовану на запобігання необґрунтованого вилучення земель сільськогосподарського призначення, захист від антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів [8].

Отже, виділяти екологічну складову щодо економічного механізму раціонального сільськогосподарського землекористування немає сенсу, адже вона є складовою категорії «раціонального землекористування». В такому разі незрозуміло, чому автор не виділив окремо соціальний блок заходів, адже земля є не лише засобом виробництва та природним ресурсом, але й об'єктом власності та середовищем існування людини, що не можна не враховувати при визначенні напрямів удосконалення економічного механізму раціонального сільськогосподарського землекористування.

На нашу думку, виокремлення соціального та екологічного блоків не має сенсу, оскільки, по-перше, як вже зазначалось вони є складовими поняття раціонального землекористування; а по-друге, вони є результативними показниками дії економічного механізму, і мають враховуватись з точки зору теперішнього їх стану та можливостей щодо покращення у разі удосконалення принципів та інструментів дії економічного механізму раціонального сільськогосподарського землекористування.

З іншого боку виділення лише адміністративних та економічних методів впливу на суб'єкти господарювання не відображає в повній мірі усі можливі заходи, направлені на вдосконалення економічного механізму раціонального сільськогосподарського землекористування. На нашу думку, слід також виділити організаційні методи, основне завдання яких полягає у створенні умов, необхідних для ефективного землеробства. Отже, враховуючи все вищесказане, пропонуємо схему економічного механізму раціонального сільськогосподарського землекористування, з виділенням адміністративних, економічних та організаційних блоків (рис. 1).

З досвіду інших країн відомо, що ефективний економічний механізм природокористування ґрунтується на збалансованому поєднанні регуляторів примусово-обмежувального характеру з регуляторами стимулюючо-компенсаційного характеру [9].

Це означає, що функціонування механізму природокористування неможливе без адміністративних, економічних і організаційних методів впливу на суб'єкти господарювання.

Адміністративні методи забезпечують регулюючий вплив за допомогою законів і нормативних документів, а також системи державного контролю і планування землеохоронних заходів. При цьому застосовуються відповідні інструменти, які обмежують екологічно шкідливу діяльність.

Слід зазначити, що незважаючи на низку прийнятих законодавчих актів, які регулюють питання охорони навколишнього середовища в Україні, основна увага в них приділяється питанням промислового забруднення, а особливості сільськогосподарської галузі не враховані.

Рис. 1. Схема економічного механізму раціонального сільськогосподарського землекористування

Особливо це стосується розробки системи екологічних обмежень у галузі землекористування, яка має включати такі нормативи: екологічно безпечного землекористування; оптимального співвідношення земельних угідь; якісного стану ґрунтів; гранично допустимого забруднення ґрунтів; показники деградації земель і ґрунтів.

Висновки. Отже, державна політика в аграрній сфері повинна здійснюватися на основі економічного механізму раціонального використання сільськогосподарських угідь, під яким, на нашу думку, слід розуміти систему земельних відносин, регулювання яких здійснюється через адміністративні, організаційні та економічні інструменти з метою забезпечення раціонального сільськогосподарського землекористування.

Література

1. Економічна енциклопедія: У 3 т. – Т.2 /Редкол.: ... С.В.Мочерний (відп.ред.) та ін. - К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 848 с.
2. Райзберг Б.А., Лазовский Л.Ш., Стародубищева Е.Б. Современный экономический словарь. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 496 с.
3. Экономическая энциклопедия. – М. Экономика, 1999. – 1055 с.
4. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням: Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г.Мельника та к.е.н., проф. М.К.Шапочки. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 759 с.
5. Бобылев С.Н. Экологизация экономического развития. – М.: Изд-во МГУ, 1993. – 80 с.
6. Русан В. Еколого-економічний механізм раціонального сільськогосподарського землекористування // Землевпорядний вісник. – 2006. – №1. – С. 60-63.
7. Пилипенко О.О. Економічний механізм екологізації землекористування // Економіка АПК. – 2003. – №4. – С. 104-107.
8. Сохнич А.Я. Проблемы использования і охорони ґрунтів в умовах ринкової економіки. Монографія. Львів: НВФ «Українські технології», 2002. – 252 с.
9. Галушкіна Т. Екологічний менеджмент в Україні // Економіка АПК. – 1999. – №6. – С. 78-83.

Аннотация

Мамалюк О.А.

**СУЩНОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА
РАЦИОНАЛЬНОГО СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ**

Исследованы разные подходы к определению категории экономического механизма рационального землепользования. Предложена схема экономического механизма рационального использования сельскохозяйственных угодий, с выделением административных, экономических и организационных блоков, в этом и определены особенности данного механизма.

Summary

Mamalyuk O.A.

**ESSENCE AND FEATURES OF ECONOMIC MECHANISM
OF THE EFFICIENT USE OF AGRICULTURAL LAND**

The article deals with different approaches to the determination of the category of economic mechanism of the efficient land-tenure; the chart of economic mechanism of the efficient use of agricultural land, with the selection of administrative, economic and organizational blocks, have been offered, there are features of this mechanism.